

ספרים

היוצאים לאור
על-ידי

חברת מקיצי נרדמים

תשס"ח

שנת קמ"ו ליסוד החברה ושנת ע"ה להעברתה לארץ ישראל

ראשי החברה

הוועד הפועל בישראל (ירושלים)

יונה פרנקל
יושב ראש

שולמית אליצור
חגי בן-שמאי
חיים זלמן דימיטרובסקי
יעקב זוסמן
מרדכי עקיבא פרידמן

שמחה עמנואל
מזכיר כבוד

חברי כבוד

חיים סולוביצ'יק, ניו יורק	שמואל אשכנזי, ירושלים
שמואל סירא, פריז	מלאכי בית-אריה, ירושלים
יוסף ינון (פנטון), פריז	זאב בן-חיים, ירושלים
שלמה קלמן רייף, קיימברידג	מאיר בניהו, ירושלים
בנימין ריצ'לר, ירושלים	משה גיל, תל-אביב
יהודה רצהבי, תל-אביב	ישראל ייבין, ירושלים
אברהם שישא הלוי, לונדון	שניאור זלמן ליימן, ניו יורק
מנחם חיים שמלצר, ניו יורק	

פירוש רש"י למסכת מגילה

מהדורה ביקורתית

פירוש רש"י למסכת מגילה

מהדורה ביקורתית

ההדיר והוסיף מבוא והערות

אהרן ארנד

הוצאת מקיצי נרדמים
ירושלים תשס"ח

ספר זה יוצא לאור בסיוע

משרד המדע, התרבות והספורט: מינהל התרבות, האגף לתרבות ואמנות
המרכז לחקר התושבע"פ על שם א"מ נפתל ורעייתו חסיה לבית יפה, אוניברסיטת בר-אילן
הקתדרה לתלמוד הבבלי על שם זולטן וליה גספר, אוניברסיטת בר-אילן
הקרן למורשת יהדות ספרד על שם אהרן ורחל דהאן, ביוזמת נשיא אוניברסיטת בר-אילן
קרן משפחת איזנברג לעילוי נשמות ר' יצחק ב"ר מרדכי ז"ל ומרת אלה בת ר' שלמה ע"ה

הפצה: מוסד ביאליק, 02-6797942

מסת"ב 3-009-462-965-978 ISBN

כל הזכויות שמורות לחברת מקיצי נרדמים

נדפס בישראל

דפוס דף-נוי בע"מ, ירושלים

Printed in Israel

לאיילת

בטח בה לב בעלה
ושלל לא יחסר

(משלי לא, יא)

תוכן העניינים

11	הקדמה
	מבוא
15	פרק ראשון: בעלות רש"י על הפירוש למסכת מגילה
18	פרק שני: זמנו של הפירוש למסכת מגילה
26	פרק שלישי: עדי הנוסח של הפירוש למסכת מגילה ויחסם זה לזה
41	פרק רביעי: תוספות בעדי הנוסח של פירוש רש"י
50	פרק חמישי: נוסח פירוש רש"י בספרי הראשונים
59	פרק ששי: נוסח פירוש רש"י המובא ברי"ף
64	פרק שביעי: חיבורים הנזכרים בפירוש רש"י
70	פרק שמיני: חכמים הנזכרים בפירוש רש"י
73	פרק תשיעי: תיקוני הצנזורה בפירוש רש"י
77	פרק עשירי: הלעזים
80	פרק אחד-עשר: פירוש רש"י ונוסח התלמוד
83	פרק שנים-עשר: על 'דיבור המתחיל'
91	פרק שלושה-עשר: שונות פסיקה בפירוש רש"י, 'לשון יוון' בפירוש רש"י, וגו'—וכו', הכותרות: מתני', פיס', גמ'
96	פרק ארבעה-עשר: עקרונות המהדורה ההדרת פירוש רש"י לתלמוד, הפנים, שינויי הנוסח, הפירוש, הפתיחות לפירוש רש"י, קיצורים וסימנים
105	גוף החיבור
271	עיונים
	ביבליוגרפיה
321	ספרי המקור
322	גאונים וראשונים
325	אחרונים על מסכת מגילה

326	אחרונים אחרים
327	מחקרים
345	כתבי היד
347	מפתח המקורות
362	מפתח כללי
368	מפתח הלעזים

הקדמה

פירושיו של רש"י, ר' שלמה בן יצחק, לתורה ולתלמוד הם, כמדומה, החיבורים הנלמדים יותר מכל החיבורים שהנחילו לנו גדולי ישראל בימי הביניים. פירוש רש"י לתורה זכה להיות נחלת הרבים לא רק בשל מעלותיו וסגולותיו, אלא במידה מסוימת גם בשל היותו מוכר כתחליף לקריאת התרגום במסגרת החובה השבועית של קריאת הפרשה 'שנים מקרא ואחד תרגום'. לעומת זאת פירוש רש"י לתלמוד זכה למעמדו אך ורק בשל ערכו העצמי ובשל תחושת הלומדים, שהוא המפתח הראשוני והיסודי להבנת התלמוד ושבלעדיו התלמוד הוא כספר חתום ולא ימצא אדם ידיו ורגליו בבית המדרש.

בחיבורנו זה נעשה נסיון צנוע להגיש ללומד מהדורה ביקורתית של פירוש רש"י למסכת מגילה, המציעה נוסח נקי ומדויק יותר של הפירוש מזה המצוי בידינו כיום. המהדורה מתחקה אחר הנוסח האותנטי של הפירוש לאור בחינת עדי הנוסח שלו, שהם כתבי היד מהמאות י"ד-ט"ו והדפוס הראשון מראשית המאה הט"ז, ולאור מה שצוטט ממנו בחיבורי הקדמונים. הוקדם למהדורה מבוא, הדן בהיבטים שונים הקשורים בפירוש רש"י למסכת מגילה.

במשך מאות בשנים פירוש רש"י לתלמוד נדפס שוב ושוב עם תוספות תלמידים, טעויות סופרים, תיקוני צנזורה ושיבושי מדפיסים. במהדורתנו תוקנו רבים מכל אלה על יסוד עדי הנוסח, ותקוותנו היא שבמלאכת תיקון זו לא אירעה שום תקלה על ידינו. כבר אמר מי שאמר: מי שדבק בשיבושי המדפיסים, ברכת 'הבחור-הזעזער' תחול עליו; ומי שמתקן את השיבושים, תבוא עליו ברכת המחבר. איש כברכתו. ובגרסה קצת שונה: מסופר על אחד מגדולי הפוסקים באירופה לפני שני דורות שיישב פעם קושי בדברי רש"י באמצעות מציאת נוסח מדויק, וחכם אחר יישבו בפלפול גדול. אמר לו אותו פוסק: בעולם הבא יצא לקראתי רש"י, ולקראתך יצא המדפיס.

מחקרים רבים נכתבו על פירוש רש"י לתלמוד מאז ראשית חכמת ישראל ועד ימינו. דומה שמקצתם, כולל המבוא המוגש בזאת, יצטרכו להתעדכן בעתיד, שכן לאחר בחינת עדי הנוסח של הפירוש לכל המסכתות ניתן יהיה

ליתן תמונה מדויקת יותר על תהליך היווצרותו, סדר כתיבתו, שיטתו הפרשנית, מקורותיו וגלגולי נוסחו.

כאן המקום להודות לכל שסייעוני בכתיבת הספר. זכות גדולה נפלה בחלקי שאבי מורי ורבי פרופ' משה ארנד קרא את כל הספר, והאיר את עיני בסתומות שנתלבטתי בפתרון. מורי פרופ' יעקב ש' שפיגל קרא אף הוא את הספר והעיר לי הערות חשובות. נוסח ראשון של מקצת מהמבוא ושל דוגמא למהדורה נכתב במסגרת עבודה לקבלת תואר שלישי שנעשתה בהדרכתו. סיוע קיבלתי מאת עובדי המכון לתצלומי כתבי-יד עבריים שליד בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. פרופ' עזרא פליישר ז"ל עמד לימיני בעצות באשר לדרך ההדרתו של הפירוש. גם פרופ' חיים מיליקובסקי יזכר לטוב. תודה מקרב לב למשפחת קולאץ' על התמיכה שקיבלתי מהתכנית ללימודים מתקדמים על שם סנדר ושמואל קולאץ' באוניברסיטת בר-אילן.

חברת 'מקיצי נרדמים' קבלה על עצמה להוציא לאור את הספר. תודתי נתונה לראשי החברה על כך. גופים שונים סייעו למימון הפקת הספר: המרכז לחקר התורה שבעל פה ולהפצתה על שם א"מ נפתל ורעייתו חסיה לבית יפה ז"ל בראשות פרופ' דוד הנשקה; הקתדרה לתלמוד הבבלי על שם זולטן וליה גספר בראשות פרופ' חיים מיליקובסקי; קרן משפחת איזנברג; הקרן למורשת יהדות ספרד על שם אהרן ורחל דהאן בראשות פרופ' אפרים חזן. המחלקה לתלמוד של אוניברסיטת בר-אילן משמשת לי אכסניה ובין כתליה נכתב הספר. יבורכו כולם ממקור הברכות.

הספר מוקדש לרעייתי איילת הי"ו, המגדלת במסירות ובתבונה את ילדינו היקרים, אורי-יצחק, שירה, יהונתן-שלמה, נעמה ונגה נ"י.

אהרן ארנד

ב"ה, ערב פורים תשס"ח

המחלקה לתלמוד

אוניברסיטת בר-אילן